

Ziraat Vekâletinin Kuruluşu, Teşkilat Yapısı ve Görevleri

Osmanlı Devleti'nde zirai alana yönelik ilk bağımsız teşkilatlanma 1846 yılında Ziraat Nezareti'nin kurulmasıyla başlamıştı. Bu tarihten sonra çeşitli isim ve teşkilat değişiklikleri gerçekleşmiş, 1911 yılından itibaren zirai faaliyetler Ticaret ve Ziraat Nezareti içerisinde yürütülmüştü. Ziraat sektörü, Milli Mücadele'nin finansmanı açısından da büyük önem taşıdığından, Büyük Millet Meclisi'nin kabul ettiği 2 Mayıs 1920 tarih ve 3 sayılı kanunla İcra Vekilleri Heyeti kurulması öngörülmüş ve bunun içerisinde ticaret, sanayi, ziraat, orman ve madencilik işleriyle ilgilenmek üzere İktisat Vekâleti'ne de yer verilmişti. Bu doğrultuda 3 Mayıs 1920'de kurulan İcra Vekilleri Heyeti bünyesinde İktisat Vekâleti meydana getirilmiş ve bu vekâlete bağlı olarak Ziraat, Orman ve Baytar Umum Müdürlükleri kurulmuştu. Milli Mücadele sırasında kurulan diğer hükümetlerde de zirai faaliyetler, vekâlete bağlı bu müdürlükler kanalıyla yürütülmüştü. Bu yapı içerisinde, ziraat potansiyelini kullanabilmek için üretimi artırmaya yönelik tedbirler alınmış ve zirai vergilerde düzenleme yapılmıştı. Bu kararlar, Milli Mücadele'ye mali kaynak sağlanmasında önemli bir rol oynamıştı. Atatürk de bu süreçteki konuşmalarında, ziraatın önemine dikkat çekerek Türkiye'nin gerçek sahibi ve efendisinin üretici konumundaki köylü olduğunu vurgulamış ve Türk milletinin genel anlamıyla çiftçilik yapması nedeniyle ziraat sektörünün modern bir yapıya kavuşturulması gerektiğini ifade etmişti.

Milli Mücadele'nin ardından, ülkenin yeniden inşası aşamasında ziraat politikası çok daha fazla önem kazanmıştı. 17 Şubat-4 Mart 1923 tarihleri arasında İzmir'de düzenlenen Türkiye İktisat Kongresi'ne katılarak açılış konuşmasını yapan Atatürk, kılıç kullanan kolun yorulacağını ancak saban kullanan kolun her gün güçlenip daha fazla toprağa sahip olacağını belirterek ziraatın önemine işaret etmişti. Kongrede temsil edilen çiftçi grubu da Reji İdaresi ile aşar vergisinin kaldırılması, ziraat eğitiminin yaygınlaştırılması, ülke çapında güvenliğin sağlanması, kredi olanaklarının artırılması ve altyapının geliştirilmesi şeklinde özetlenebilecek taleplerde bulunmuştu. Bu talepler, daha sonra izlenecek ziraat politikası üzerinde etkili olacaktı. Nitekim Atatürk, ikinci dönem TBMM seçimleri öncesinde yayımladığı beyannamede, kongredeki taleplerle uyumlu bir şekilde ziraatın geliştirilmesi yönünde maddelere yer vermişti. Cumhuriyet'in ilanından önceki son hükümeti kuran Ali Fethi (Okyar) Bey'in hükümet programında da ziraat ülkenin en önemli ekonomik meselesi olarak tanımlanıp aşar vergisinin düzenlenmesi de dâhil olmak üzere sektörü geliştirmeye yönelik önlemler alınacağı açıklanmıştı.

Bu gelişmelere uygun bir şekilde, Cumhuriyet'in ilanından bir süre sonra Ziraat Vekâleti bağımsız bir teşkilat yapısına kavuşturulmuştu. Zirai faaliyetler, Cumhuriyet'ten sonra kısa bir dönem İktisat Vekâleti bünyesinde yürütülmeye devam edilmiş, 5 Mart 1924 tarih ve 432 sayılı "*Ziraat ve Ticaret vekâletleri teşkili hakkında kanun*" ile İktisat Vekâleti kaldırılarak yerine Ziraat ve Ticaret Vekâletleri kurulmuştu. Bu değişiklikte, İktisat Vekâleti içerisinde bulunan Ziraat, Orman ve Baytar Umum Müdürlükleri de Ziraat Vekâleti'ne bağlanmıştı. Kastamonu milletvekili Halid (Akmansu) Bey tarafından hazırlanan kanun tasarısında, bir ziraat ülkesi olunmasına karşın bu alanda yeterli ilerlemenin kaydedilemediği örnekler verilerek öne sürülmüş ve İktisat Vekâleti'nin mevcut yapısıyla kendisine bağlı şubeleri gereğince yönetmesi mümkün olmadığından bağımsız bir vekâlet kurulması gerektiği açıklanmıştı. Tasarı üzerinde konuşan milletvekillerinin de ziraatın ancak bağımsız bir yapı içerisinde gelişebileceğini dile getirmeleriyle birlikte tasarı onaylanarak Ziraat Vekâleti kurulmuştu. 12 Kasım 1925'de, vekâlete bağlı olarak Rasadat-ı Ceviyye Müessesesi (Meteoroloji Enstitüsü) de çalışmaya başlamıştı. İlk Ziraat Vekili olarak Aydın milletvekili Aziz Zekai (Apaydın) Bey'in

görev aldığı bağımsız yapılanma 1928 yılına kadar devam ederken, bu süre zarfında Zekai Bey'in ardından sırasıyla Menteşe milletvekili Şükrü (Kaya), Gümüşhane milletvekili Hasan Fehmi (Ataç), Saruhan milletvekili Mehmet Sabri (Toprak) ve İzmir milletvekili Mustafa Rahmi (Köken) Beyler vekillik yapmışlardı.

Ziraat Vekâleti'nin bağımsız bir teşkilat yapısıyla çalıştığı 1924-1928 arasında Türkiye İktisat Kongresi'ndeki talepler de dikkate alınarak çeşitli düzenlemeler gerçekleştirilmişti. Bu bağlamda 1925 yılı içerisinde çıkarılan kanunlarla aşar vergisi kaldırılmış, Reji İdaresi Fransızlardan satın alınmış ve her çeşit fidan ve tohumun bedelsiz olarak dağıtılması, devlet yönetiminde fidanlık kurulması ve çiftçinin eğitiminin artırılması öngörülmüştü. 1926 yılında kabul edilen Medeni Kanunla da topraktaki özel mülkiyet konusu çağdaş bir anlayışa kavuşturulmak istenmişti. Yine bu dönemde çoğu mübadil olmak üzere ihtiyaç sahiplerine arazi dağıtılmış, üretimi teşvik için Ziraat Bankası kredileri artırılmış ve 1927 yılında Ziraat Sayımı yapılmıştı. Bu gelişmeleri yakından takip eden Atatürk yaptığı açıklamalarda, bir ziraat ülkesi olunmasından hareketle makineleşmeye vurgu yapmış, aşar vergisinin kaldırılmasının önemine değinmiş, Ziraat Vekâleti'nin o günkü imkânlar ölçüsünde çok büyük bir gayret gösterdiğini ve alınan tedbirlerin sonucunun memnuniyet verici olduğunu kaydetmişti. Bununla birlikte bir ziraat ülkesi olunmasına kıyasla bu alandaki uzmanların yetersizliğine işaret ederek ziraat eğitime önem verilmesi gerektiğini söylemişti. Dönem içerisinde alınan kararlar sonrasında, ziraat sektöründeki sorunlara karşın, savaş döneminin kapanarak insan ve hayvan gücünün üretime kaydırılmasının ve iklim koşullarının olumlu seyretmesinin de katkısıyla zirai üretimde önemli bir artış gerçekleşmişti.

Bu gelişmeleri takiben 16 Ocak 1928'de kabul edilen 1200 sayılı "*Ticaret ve Ziraat vekâletlerinin tevhidile İktisat vekâleti teşkilî hakkında kanun*" ise bağımsız Ziraat Vekâleti yapısına son vermekteydi. Buna göre Ziraat ve Ticaret Vekâletleri kaldırılarak bu vekâletlerin hizmetlerini yapmak üzere tekrar İktisat Vekâleti teşkil edilmiş ve vekâlete bağlı iki müsteşarlık kurulmuştu. Bu kararın temel gerekçesi, Ziraat ve Ticaret Vekâletleri faaliyetlerinin aslında aynı alana yönelik olması nedeniyle, bunların İktisat Vekâleti çatısı altında yürütülmesinin daha faydalı olacağı düşüncesiydi. Ayrıca bütçede tasarruf yapılmasına imkân sağlanacak olması da diğer bir gerekçeydi. Yeni teşkilat yapısı 1931 yılı sonuna kadar devam etmiş ve bu süreçte İzmir milletvekili Mustafa Rahmi (Köken), Edirne milletvekili Şakir (Kesebir) ve Burdur milletvekili Mustafa Şeref (Özkan) Beyler İktisat Vekilliği görevinde bulunmuşlardı. Zirai faaliyetlerin İktisat Vekâleti bünyesinde gerçekleştiği bu dönemde, Ziraat Bankası kredilerindeki artış sürdürülmüş, Zirai Kredi Kooperatifleri kurulmuş, Ankara Yüksek Ziraat Mektebi açılmış ve Birinci Türkiye Ziraat Kongresi toplanarak sektöre yönelik sorunlar tartışılmıştı. Bu gelişmeler sırasında Atatürk de zirai tedbirlerin önemini belirtmiş, kooperatiflerin kurulmasından duyduğu memnuniyeti sergileyip bunların ülke çapında yaygınlaşması dileğinde bulunmuş ve çiftçiye toprak dağıtımının süreklilik kazanması gerektiğini söylemişti. Ancak 1929 yılı sonunda başlayan Dünya Ekonomik Krizi ürün fiyatlarının düşmesine yol açarak ziraat sektörünü olumsuz etkilemişti. Bu kriz 1931 yılında devletçilik ilkesinin kabul edilmesine yol açmasının yanında, ziraat teşkilatında yeniden bağımsız bir yapılanmaya gidilmesinde etkili olmuştu.

29 Aralık 1931 tarih ve 1910 sayılı "*Ziraat vekâleti teşkiline dair kanun*" ile ziraat işleri İktisat Vekâleti'nden ayrılarak, bu konuyla ilgilenmek üzere yeniden bir Ziraat Vekâleti meydana getirilmişti. Bu tarihten itibaren isim değişiklikleri dışında Ziraat Vekâleti bağımsız bir teşkilat yapısıyla çalışmaya devam edecekti. İlgili kanun gerekçesine göre, uluslararası iktisadi gelişmelerin gösterdiği önem ve buna bağlı şekilde iktisadi işlerdeki yoğunluk dolayısıyla, zirai işlerin ayrı bir şekilde yürütülmesinin çok daha faydalı olacağı düşünülerek bağımsız bir vekâlet kurulması öngörülmüştü. Ayrıca İktisat ve Ziraat Vekâletlerine yönelik teşkilat yapısı mevcut bulunduğu için ayrı bir vekâlet kurulması bütçeye önemli bir yük getirmeyecekti. Tasarıyı inceleyen encümenlerin görüşü de Dünya Ekonomik Krizinin

ayrı bir teşkilatlanmayı zorunlu kıldığı yönündeydi. Ne var ki bu kanunla bağımsız bir Ziraat Vekâleti kurulmakla beraber, vekâlete yönelik görev ve teşkilat kanunu ancak 1937 yılında çıkarılmış ve bu düzenlemeye kadar olan dönemde çeşitli kurumlar meydana getirilmişti. Bu çerçevede Yüksek Ziraat Mektebi, 10 Haziran 1933’de, Ziraat Vekâleti’nin denetiminde çalışmak üzere Yüksek Ziraat Enstitüsü haline dönüştürülmüş ve vekâlete bağlı olarak çalışıp modern ziraat yöntemlerini uygulaması amacıyla 12 Şubat 1937’de Zirai Kombinalar Kurumu oluşturulmuştu.

Devletçilik sürecindeki yeni düzenleme sonrasında, Atatürk döneminde, Kütahya milletvekili Muhlis (Erkmen), Tekirdağ milletvekili Şakir (Kesebir) ve Manisa Milletvekili Faik (Kurdoğlu) Beyler Ziraat Vekilliğinde bulunmuşlardı. Bu dönemde, sanayileşme sürecinin de etkisiyle zirai alana yönelik önemli kararlar alınmıştı. Bu çerçevede işlenen arazi oranı artırılarak zirai krediler kolaylaştırılmaya çalışılmış, Zirai Kredi Kooperatiflerinin yanı sıra Tarım Satış Kooperatifleri ve birlikleri kurulmaya başlanmış ve çeşitli kongreler gerçekleştirilmişti. Ayrıca köylerin eğitim işleriyle ilgilenip zirai üretimde köylülere öncülük etmeleri amacıyla köy öğretmenleri yetiştirilmesine başlanmıştı. Bu kararlar, ekonomik krizin getirdiği olumsuzluklara rağmen ziraat sektöründe büyümeyi sağlamıştı. Bu gelişmeler sırasında Atatürk de zirai üretimin artırılmasının, kooperatiflerin genişletilmesinin ve Yüksek Ziraat Enstitüsü kurulmasının önemine değinmiş ve 1937 yılında kendisine ait çiftlikleri Hazine’ye bağışlamıştı. Bu aşamada, zirai üretim de dikkate alınarak gündeme gelen bir konu da toprak reformuydu. Bu amaçla 1924 Anayasası’nda değişiklik yapıldığı gibi toprak kanunu tasarıları hazırlanmış, Atatürk de bu çalışmalarını destekleyerek büyük çiftliklerin bölgelerin yapısına göre sınırlandırılması ve topraksız çiftçi bırakılmaması gerektiğini ifade etmişti. Bu tasarılar, ortaya çıkan muhalefetin de etkisiyle kabul edilememesine karşın 1945 yılında çıkarılacak Çiftçiyi Topraklandırma Kanununa altyapı teşkil etmişti.

1931 yılında tekrar bağımsız olan Ziraat Vekâleti merkez ve taşra teşkilatının görev ve yetkileri ise, 4 Haziran 1937’de kabul edilen 3203 sayılı “Ziraat vekâleti vazife ve teşkilat kanunu” ile ilk kez ayrıntılı olarak belirlenmişti. Kanun gerekçesinde, son yıllarda Ziraat Vekâleti’nin görevlerindeki artışa karşın teşkilat zafiyeti nedeniyle bu görevleri tam olarak yerine getiremediğine değinilmiş ve bu sorunu giderebilmek için biraz da geç kalınarak ilgili tasarının hazırlandığı belirtilmişti. Bu tasarının kabulüyle, Ziraat Vekâleti içerisinde uyumlu bir teşkilat yapısı kurulacağı gibi bütçeye yeni bir yük getirilmesi önlenenecekti. Tasarıyı inceleyen ziraat encümeninde de, vekâletten o güne kadar beklenen başarının tam anlamıyla elde edilememesinin gerisinde teşkilatlanmadaki sorunlar olduğuna dikkat çekilmişti. Bu gerekçeler ışığında çıkarılan kanuna göre Ziraat Vekâleti ülkenin ziraat, hayvan ve orman politikalarının uygulanıp düzenlenmesine, teşkilatlandırılıp gelişmesine yönelik hizmetler ile genel ve özel kanunların yüklediği görevleri yapmakla sorumluydu. Bu görevlerin yapılabilmesi için Ziraat Vekilinin emrindeki teşkilat yapısı şu şekilde oluşturulmuştu:

- Müsteşar,
- Teftiş Heyeti Başkanlığı,
- Hususi Kalem Müdürlüğü,
- Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü,
- Veteriner Umum Müdürlüğü,
- Tüzel kişiliği haiz Orman Umum Müdürlüğü,
- Hukuk Müşavirliği

· Pamuk, Zat, Levazım, Neşriyat, Evrak ve Seferberlik Müdürlükleri.

Vekâletin taşra teşkilatında ise, Ziraat ve Veteriner Umum Müdürlüklerine bağlı çeşitli kurumlar yer almaktaydı. İlgili kanunda, veterinerlik ve ziraat mühendisliği yapacak kişilerle, Ziraat ve Veteriner Umum Müdürlerinin ve teknik işlerde istihdam edilecek memurların asgari eğitim ve mesleki uzmanlıklarına yönelik koşullar da belirlenmişti.

Yeni teşkilat yapısı içerisinde müsteşar, Ziraat Vekilinin müşavir ve yardımcısı ve vekillik dairelerinin yetkili amiri olarak belirlenmişti. Kendisi, vekâlete ait bütün işleri vekil adına ve ondan alacağı direktifle düzenleyip idare etmekle yükümlü kılınmıştı. Teftiş Heyeti Başkanlığının görevi, Ziraat Vekâleti bünyesindeki tüm kuruluşları vekâletten alınacak emir ve talimat doğrultusunda denetlemektir. Hususi Kalem Müdürlüğünün görevi ise vekâletin protokol işlerini, Ziraat Vekilinin özel yazışmalarını ve vekilin vereceği diğer işleri yerine getirmektir. Ziraat İşleri Umum Müdürlüğü, Ziraat Vekilinin direktifleri çerçevesinde ziraat politikasını yürütmekle görevlendirilmiş, Veteriner Umum Müdürlüğü de yine Ziraat Vekilinin direktifleri kapsamında hayvancılık politikasını yürütmeyi üstlenmişti. Hukuk Müşavirliği, vekâlet teşkilatının yapacağı sözleşme ve şartname projelerini inceleyip uygulamada doğacak anlaşmazlıkların sonuçlarını tespit etmek ve vekâletten havale edilecek konular üzerinde görüş bildirmek amacıyla meydana getirilmişti. Pamuk, Zat, Levazım, Neşriyat, Evrak ve Seferberlik Müdürlükleri ise pamuk üretiminin geliştirilmesi ve personele ait işlerin yapılması ile levazım, yayın, evrak ve diğer konularda faaliyette bulunacaklardı.

Vekâlet içerisinde ayrı bir tüzel kişilik tanınan Orman Umum Müdürlüğünün yapısı ve görev alanı ise, yine 4 Haziran 1937'de kabul edilen 3204 sayılı "*Orman umum müdürlüğü teşkilat kanunu*" ile belirlenmişti. Buna göre Orman Umum Müdürlüğünün görevi, ülke ormanlarını koruyup işletmek, ormancılığın gelişmesini sağlayacak kurumları oluşturmak, gerekli teknik elemanları yetiştirmek ve özel kanunlarla verilen işleri yerine getirmektir. Aynı kanunla, müdürlüğün taşra teşkilatı da oluşturulmuş ve Orman Umum Müdürü ile teknik işlerde istihdam edilecek memurların asgari eğitim ve meslek uzmanlıklarına yönelik koşullar saptanmıştı.

Bu kararların ardından, modern ziraat yöntemlerini uygulamak üzere 7 Ocak 1938'de Ziraat Vekâleti'ne bağlı olarak Devlet Ziraat İşletmeleri kurulmuştu. 13 Haziran 1938'de ise, 3445 sayılı "*Orman umum müdürlüğü teşkilat kanununda bazı değişiklikler yapılması hakkında kanun*" ve 3446 sayılı "*Ziraat vekâleti vazife ve teşkilat kanununda değişiklikler yapılması hakkında kanun*" kabul edilmişti. Bu kanunlarla Ziraat, Veteriner ve Orman Umum Müdürü ya da teknik eleman olarak istihdam edilecek kişilere yönelik daha önce belirlenen niteliklerde değişikliğe gidilmişti. Bunun nedeni, özellikle mesleki eğitim şartı dolayısıyla yeterli eleman bulunmasında yaşanan sıkıntıydı. Bu açıdan ilgili elemanların seçiminde Ziraat Vekâleti'ne daha fazla serbestlik verilmesi yararlı görülmüştü.

Böylece teşkilat yapısı ayrıntılı olarak düzenlenen Ziraat Vekâleti, 7 Ağustos 1946 tarihine kadar bu isimle faaliyet göstermiş, sonraki zaman diliminde ise farklı isimler altında hizmet vermişti. Bu bağlamda Tarım Bakanlığı, Ziraat Vekâleti, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı isimleri kullanılmış ve son olarak 10 Temmuz 2018 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Tarım ve Orman Bakanlığı meydana getirilmiştir.

Serkan TUNA

KAYNAKÇA

AŞKIN, Umur, "Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü: Tam Bağımsızlık Yolunda Bir Anıt Kurum", **Türk Dünyası Araştırmaları**, C 117, S 231, 2017, s.85-114.

Atatürk'ün Bütün Eserleri, Cilt 15 (1923), Kaynak Yayınları, İstanbul 2005.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1997.

BCA 1455-38-3, 1938: Dosya Ek: 10.

Hükümetler Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri, Cilt 1 (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950), Haz. İrfan Neziroğlu, Tuncer Yılmaz, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, Ankara 2013.

İNÇİ, İbrahim, "Atatürk'ün Direktif ve Tavsiyeleri Işığında Türk Tarımındaki Gelişmeler (1923-1938)", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C XXVI, S 77, 2010, s.345-384.

KEPENEK, Yakup, **Türkiye Ekonomisi**, 28. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2014.

Resmî Gazete, 30 Kânunuevvel 1931, 14 Haziran 1937, 13 Kânunusani 1938, 25 Haziran 1938, 10 Temmuz 2018.

T.C. Ziraat Vekâleti Meteoroloji Enstitüsü Tarihçesi-Teşkilatı-Hizmetleri, İstanbul 1933.

TBMM Zabıt Ceridesi, 2.5.1336, 5.3.1340, 9 Kânunusani 1928, 16 Kânunusani 1928, 29 XII 1931, 4 VI 1937, 13 VI 1938.

TECER, Meral, "Atatürk Döneminde (1923-1938) Ekonomik Örgütlenme", **Amme İdaresi Dergisi**, C 39, S 4, 2006, s.75-116.

TEKELİ, İlhan, İLKİN, Selim, **Uygulamaya Geçerken Türkiye'de Devletçiliğin Oluşumu**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2009.

TUNA, Serkan, "1930'lu Yıllarda Toprak Reformuna Yönelik Çabalar", **Bilgi ve Bellek**, Yıl 3, S 6, 2006, s.117-140.

YURTOĞLU, Nadir, "II. Dünya Savaşı Dönemi ve Sonrasında Ziraat Kombinalar Tarihi Hakkında Bir İnceleme (1937-1949)", **History Studies**, C 10, S 4, 2018, s.219-242.

ZİNCİRCİ, Öncel, **Türkiye'de Tarım Teşkilatının Tarihçesi**, Ankara 1994.

03/07/2024 tarihinde

<https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/ziraat-vekaletinin-kurulusu-teskilat-yapisi-ve-gorevleri/?pdf=3256> adresinden erişilmiştir